

ma'î müelliften başka Yahyâ b. Ebû'l-Hayr el-İmrânî, Tâhir b. Yahyâ el-İmrânî, Cemâleddin el-Kâsimî, Muhammed İsmâ Arâr el-Hasenî (*Behcetü'l-vüşûl bi-şerhi'l-Lüma' fi 'ilmi'l-uşûl*, Dimaşk 1992) gibi âlimler şerhetmiştir. **5.** *Şerhu'l-Lüma' (el-Vüşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl*, Cezayir 1979; nşr. Abdülmecîd Türkî, I-II, Beyrut 1408/1988). **6.** *el-Mülahhâş fi'l-cedel*. Şîrâzî'nin cedele dair ilk eseridir. San'a'daki el-Câmiu'l-kebîr (nr. 64) ve Âtîf Efendi kütüphanelerinde iki yazması bulunan eser Muhammed Yûsuf Ahundhan Niyâzî tarafından yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1407, Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi). **7.** *el-Ma'ûne fi'l-cedel (Ma'ûnetü'l-mübtedin ve tezkiretü'l-müntehin fi'l-cedel)*. Usûl-i fıkıh konularının cedel yöntemiyle ele alındığı kitap *el-Mülahhâş fi'l-cedel*'in muhtasar niteliğindedir (nşr. Abdülmecîd Türkî, Beyrut 1408/1988; nşr. Ali b. Abdülazîz el-Umeyrînî, Safât / Küveyt 1987). **8.** *en-Nüket fi'l-mesâ'ili'l-muhtelef fihâ beyne's-Şâfi'i ve beyne Ebî Hanîfe (Nüketü'l-mesâ'il ve 'uyûnü'd-dela'il fi'l-hilâf beyne's-Şâfi'i ve beyne Ebî Hanîfe, en-Nüket fi 'ilmi'l-hilâf, en-Nüket fi 'ilmi'l-cedel)*. Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı nüshasının (III. Ahmed, nr. 1154) istinsahı müellifin hayatında öğrencisi Üveys tarafından 5 Şâban 466 (5 Nisan 1074) tarihinde tamamlanmış olup kenarlarındaki açıklamalardan bizzat müellifle mukabele edildiği anlaşılmaktadır. Zekeriyyâ Abdürrezzâk el-Misrî, *en-Nükef*'in muâmelât kısmını Topkapı Sarayı Müzesi ve Princeton Üniversitesi Kütüphanesi nüshalarına dayanarak Ümmülkurâ Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırlamış (Mekke 1405/1984), Ebû Zür'a İbnül-İrâkî eser üzerine bir şerh yazmıştır. **9.** *Muhtaşar fima'htelege fihi Ebû Hanîfe ve's-Şâfi'i*. Müellifin girişte belirttiğine göre yetmiş iki kitaptan yararlanılarak derlenen bu eserde Şâfi'i ve Ebû Hanîfe arasındaki 555 hilâf meselesi delilleri verilmeden kısaca anlatılmıştır (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 458, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 507/1; Princeton Üniversitesi Ktp., nr. 849). **10.** *Tezkiretü'l-mes'ûlin fi'l-hilâf beyne'l-Hanefî ve's-Şâfi'i*. İbn Kâdî Şühbe eserin oldukça büyük (*Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, I, 221), Kâtib Çelebi ise ciltlerle ifade edilecek büyüklükte (*Keşfü'z-zunûn*, I, 392) olduğunu belirtir. **11.** *el-Muhtaşar fi usûli mezhebi's-Şâfi'i* (TSMK, III. Ahmed, nr. 1218). **12.** *el-İşâre ilâ mezhebi ehli'l-hâk*. Bazı yazmalarda esere *Mu'tekadâtü (Mu'tekadü, 'Akide-*

tü, 'Akâ'idü) Ebî İshâk gibi isimler konması müstensihlere ait bir tasarruftur. Eseri Marie Bernand (*La profession de foi d'Abû Ishâq al-Sîrâzî*, Kahire 1987, s. 1-48) ve Muhammed ez-Zübeydî (Beyrut 1419/1999) neşretmiştir. **13.** *'Akidetü's-selef*. Marie Bernand bu eseri de yayımlamış (*La profession de foi d'Abû Ishâq al-Sîrâzî*, Kahire 1987, s. 49-72), Abdülmecîd Türkî, Şîrâzî'nin *el-Ma'ûne fi'l-cedel*'inin başında bu esere de yer vermiştir (s. 91-102). **14.** *Tabakâtü'l-fukahâ'*. Sahâbe neslinden V. (XI.) yüzyılın ortalarına kadar gelen meşhur fakihlerin kısa biyografilerini içermekte, fıkıhın müellif zamanına kadar ki gelişim seyrine dair genel bir tablo çizilmektedir. Fıkıh, hilâf ve icmâ yönünden görüşleri dikkate değer olan ve temsil ettikleri ekolün varlığını sürdürmesinde önemli rol üstlenen fakihleri nesiller halinde veren çalışma sonraki tabakat literatürünün temel kaynakları arasında yer almıştır (nşr. Nu'mân el-A'zamî el-Kütübî, Bağdat 1356/1937, Musannif'in *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*'si ile birlikte → 1969; nşr. Halîl el-Meys, Beyrut, ts. [Dârü'l-kalem]; nşr. İhsan Abbas, Beyrut 1970, 1401/1981). İbn Hallikân ve Tâceddin es-Sübkî ile diğer bazı tabakat müelliflerinin nakillerde bulunduğu Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî'ye ait *Zeylû Tabakâti'l-fukahâ'* Şîrâzî'nin bu eserinin bir zeylidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 125, 126, 127-128, 129, 130, 134, 179, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-22; a.mlf., *el-Ma'ûne fi'l-cedel* (nşr. Abdülmecîd Türkî), Beyrut 1408/1988, neşredenin girişi, s. 11-90; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1415/1995, IX, 469; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih* (nşr. Halîl Me'mûn Şîhâ), Beyrut 1422/2002, VIII, 231-232, 237, 244, 288; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 14-16, 65-72, 77; a.mlf., *Tehzîb*, I/2, s. 127-174; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 29-31; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVIII, 452-463; XXI, 128-129; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), IV, 74-75, 152-154, 215-256, 312; V, 12, 15; VI, 98; VII, 37-39, 336-338; VIII, 131, 337; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî), Cize 1419/1998, XVI, 12-13; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 16, 18, 19-21, 144; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), I, 219-221, 254-255; *Keşfü'z-zunûn*, I, 392, 489-493; II, 1105, 1562, 1912-1913; M. Hasan Heyto, *el-İlmâmü's-Şîrâzî: Hayâtühü ve ârâ'ühü'l-uşûliyye*, Dimaşk 1980; Sâlihîyye, *el-Mu'cemû's-şâmîl*, III, 426-427; E. Chaumont, "En-core au sujet de l'Ash'arisme d'Abu Ishaq Ash-Shirazi", *St.I*, LXXIV (1991), s. 167-177; a.mlf., "al-Shirazi", *EP²* (İng.), IX, 481-483; Nûrullah Kîsâî, "Ebû İshâk Şîrâzî", *DMBİ*, V, 167-171.

BİLAL AYBAKAN

ŞİRÂZÎ, İbrâhim

(İbrahim شیرازی)

Refüdüddin İbrâhim
b. Nûriddin Tevfik Şîrâzî
(ö. 1028/1619'dan sonra)

Âdilşâhiler dönemi tarihçisi
ve devlet adamı.

947'de (1540-41) Şîrâz'da doğdu. Gençlik yıllarında ticaretle uğraştı ve Hindistan'a kadar gitti. Yirmi yaşlarında iken Âdilşâhî Sultanı I. Ali'nin hizmetine girdi ve çeşitli görevlerde bulundu. 1005 (1596-97) yılında Âdilşâhî Sultanı II. İbrâhim tarafından Nizamşâhîler'in başşehri Ahmednagar'a elçi olarak gönderildi. Bir müddet Bîcâpûr valiliği ve hazinedarlık yaptı. Kaynaklardan 1028 (1619) yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Şîrâzî, Mirza Kâmrân Lâhûrî'nin telif ettiği *Mîrzânâme*'de önemli bir kültür adamı diye tanıtılır.

Şîrâzî'nin en önemli eseri *Tezkiretü'l-mülûk*'tür. Eser Âdilşâhîler'in ve onlarla aynı dönemde Hindistan ve İran'da hüküm süren devletlerin tarihine dair olup 1017-1020 (1608-1611) yılları arasında telif edilmiştir. 1020 (1611) yılına kadar gelen olayları ihtiva eden eser sade bir üslûpla kaleme alınmıştır ve bir mukaddime ile on bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm Behmenîler, iki ile sekizinci bölümler Âdilşâhîler, dokuz ve onuncu bölümler Bâbürlüer, Safevîler ve Dekken'de kurulan hânedanların tarihiyle ilgilidir. Eserin ekinde Hint tapınakları, madenler ve nehirlere Hindistan'daki acayip ve garip yerler ve olaylar (garâib) hakkında önemli mâlûmat bulunmaktadır. Eserde ayrıca Hindistan ve İran'da kurulan hânedanların menşei ve silsilesine dair değerli bilgiler mevcuttur. Özellikle Haydarâbâd şehrinin kuruluşu, şehirdeki sosyal ve kültürel hayatla ilgili ayrıntılar önemlidir. Eserin çeşitli kütüphanelerde pek çok yazması vardır (Storey, I/1, s. 744). *Tezkiretü'l-mülûk*'ün Alâeddin Behmenşah dönemini içeren kısmı H. S. S. Kâdirî tarafından neşredilmiş (*Tarih*, III/9 [Hydarâbâd, Supplement 1931], s. 2-41), tam metnini ise A. N. M. Hâlidî, Delhi Âsafîye, Haydarâbâd Sâlar Jung Müzesi ve Oxford Bodleian kütüphanelerindeki yazmalara dayanarak yayımlamıştır (*Tazkirat al-Mulûk: History of the Kings*, California 1987). Eserin bir kısmı J. S. King tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*The History of the Bahmani Dynasty, Founded on the Burhân-i Ma'âşir and the Tadhkirat al-Mulûk*, Lon-

don 1900). Müellifin ayrıca Mîrhând'ın *Ravzatü's-şafâ* ve Hândmîr'in *Habîbü's-siyer* adlı eserlerini ihtisar ettiği ve bir *Ferhengnâme* kaleme aldığı belirtilmektedir (Storey, I/1, s. 742-743).

BİBLİYOGRAFYA :

T. N. Devare, *A Short History of Persian Literature at the Bahmani, Adilshahi and the Qutbshahi Courts-Deccan*, Poona 1961, s. 67, 272, 316; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 742-744; Harbans Mukhia, *The Mughals of India*, Malden 2004, s. 95-96; V. R. Natu, "A History of Bijapur by Rafiuddin Shirazi", *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, XXII, Bombay 1905-1908, s. 17-29; N. B. Roy, "Some Interesting Anecdotes of Sher Shah from the Rare Persian Manuscripts of Tazkirat-al-Muluk", *Journal of the Asiatic Society of Bombay*, Letters, XX/2 (1954), s. 219-226; İqtidar Alam Khan, "The Tazkirat al-Muluk by Rafiuddin Ibrahim Shrazi as a Source on the History of Akbar's Reign", *Studies of History*, II/1, New Delhi 1980, s. 41-56; Carl W. Ernst, "Şîrâzî, Rafî' al-Dîn", *EP²* (Ing.), IX, 483; a.m.f., "Ebrâhim Şîrâzî", *Elr.*, VIII, 76.

AZMİ ÖZCAN

ŞİRÂZÎ, Kutbüddin

(bk. KUTBÜDDİN-i ŞİRÂZÎ).

ŞİRÂZÎ, Mahmûd b. İlyâs

(محمود بن إلیاس الشیرازی)

Necmüddin Mahmûd
b. Sâiniddin (Ziyâiddin) İlyâs eş-Şîrâzî
(ö. 730/1330)

Din âlimi ve hekim.

Gerek klasik kaynaklarda gerekse modern araştırmalarda hayatına dair bilgi yoktur. İlhanlı devlet adamı, tarihçi ve tabip Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin (ö. 718/1318), ulemâyâ in'âmında bulunması için Bağdat valisi olan oğlu Emîr Ali'ye gönderdiği mektuptaki listede Fakih Mahmûd b. İlyâs Tabîb adı da kayıtlıdır. Reşidüddin ayrıca, Şîraz'da mevcut dârüşşifâya vakıflar tahsis edip Şîrâzî'yi buraya mütevellî tayin ettiğine dair Şîraz yöneticilerine yolladığı yazıda kendisinden "Mevlânâ-yi a'zam Eflâtûn-i dehr Aristo-yi asr Mevlâna Mahmûd b. İlyâs" diye söz eder ve onun hem naklî hem akfî ilimlerde eşsiz bir âlim, değerli bir tabip olduğunu belirtir (*Sevânihu'l-e'fkâr*, s. 70, 231-232). Bazı çağdaş araştırmalarda babasının lakabı Ziyâeddin şeklinde anılırken Kâtib Çelebi bunu Sâinüddin diye kaydetmekte (*Keşfü'z-zunûn*, I, 628), Âgâ Büzürg-i Tahrânî de *el-Hâvî* adlı eserinin bazı yazma nüshalarında böyle geçtiğini söylemektedir (*ez-Zerî'a*, VI, 236).

Eserleri. 1. *el-Hâvî fi 'ilmi't-tedâvî*. Şîrâzî eserin mukaddimesinde küçük yaştan itibaren tıbbâ merak sardığını, tahsilinden sonra mesleğini icra etmesi sırasında dostlarının isteği üzerine bu kitabı yazdığını anlatır. Bir tıp ansiklopedisi mahiyetindeki eser, Ebû Bekir er-Râzî'nin aynı adı taşıyan hacimli kitabıyla karıştırılmaması için *el-Hâvî's-şagîr* diye de anılmaktadır. Üslûbunun güzelliği ve açıklığıyla, muhtevasının doğruluğu ve zenginliğiyle tanınan ve yaygın biçimde kullanılan *el-Hâvî* beş kısımdan (makale) meydana gelmiştir. İlk kısımda 125 bölüm halinde iç hastalıkları, ikinci kısımda yirmi yedi bölümde sırtma (humma) hastalığının belirtileri, türleri ve tedavi yöntemleri, üçüncü kısımda 108 bölümde dış organlarda ortaya çıkan hastalıklar incelenmektedir. Burada yer alan 82-102. bölümler zehirler ve zehirli hayvanlar hakkındadır. Alfabetik olan dördüncü kısımda müfret ilaçların, elli bölümden oluşan beşinci kısımda mürekkep ilaçların yapım ve kullanımını konu edinilmektedir. Müellif ünlü hekimler arasında daha çok Hipokrat, Câlî-nûs (Galen), İbn Mâseveyh ve İbn Sînâ'ya atıfta bulunur. Günümüze birçok nüshası ulaşan eserin (Brockelmann, II, 298-299; Şeşen, s. 273) beşinci kısmının Fransızca'ya çevirisiyle birlikte ilmi neşrini Pierre Paul Emile Guigues gerçekleştirmiştir (Beyrut 1902; Frankfurt 1417/1997 [tıpkı-

basım]). Ahmed Ferîd el-Mezîdî, eserin bu kısmının ikinci defa tahkikini yaptığını söylüyorsa da (Beyrut 1422/2001) çalışmasında kayda değer bir inceleme görülmemektedir. 2. *Ğıyâşîyye*. Dört kısım (makale) üzerine düzenlenmiş tıbbâ dair Farsça bir eserdir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XVI, 73-74). 3. *Kitâbü'l-Aşk*. Otuz bölümden oluşmaktadır (a.g.e., XV, 269). 4. *Tu'fetü'l-kemâl*. Yine tıbbâ dair Farsça bir eserdir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3669). 5. *Muhtaşar fi 'ilmi't-teşrih* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 4346/2). 6. *Kitâbü Şerhi'l-Fuşûl li-Hibokraç*. 7. *Esrârü'n-nikâh*. 8. *Kitâbü'l-Ağziye ve'l-eşribe*. 9. *Risâle fi'l-bâh*. 10. *Risâle selciyye* (son iki eserin nüshaları için bk. Brockelmann, II, 299).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd b. İlyâs eş-Şîrâzî, *el-Hâvî fi 'ilmi't-tedâvî* (nşr. P. P. Emile Guigues), Beyrut 1902; a.e. (nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Beyrut 1422/2001; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Sevânihu'l-e'fkâr* (nşr. M. Taki Dânişpejûh), Tahrân 1358 hş., s. 70, 231-234; *Keşfü'z-zunûn*, I, 628; Serkis, *Mu'cem*, II, 1176; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 298-299; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 153; Sarton, *Introduction*, III, 898; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 178; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, VI, 236-237; XV, 269; XVI, 73-74; Şeşen, *Fihrişü ma'şû'âtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 273; *Mu'cemü'l-ma'şû'âtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâtüli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1501; M. Hişâm en-Na'sân, "eş-Şîrâzî, Mahmûd b. İlyâs", *Mv.AU*, XV, 414-416.

MAHMUT KAYA

ŞİRÂZÎ, Mîr Fethullah

(میر فتح الله شیرازی)

(ö. 997/1589)

Bâbürlül dönemi devlet adamı,
âlim.

Şîraz'da doğdu ve orada yetişti. Celâleddin ed-Devânî'nin öğrencilerinden Hâce Cemâleddin Mahmûd eş-Şîrâzî'den felsefe ve mantık okudu; Mîr Ğıyâseddin Mansûr'dan tıp, matematik ve diğer ilimleri tahsil etti. Felsefî çalışmalarını bir Zerdüş okulunda yaptığı rivayet edilir. Şîraz'da ders veren Fethullah Şîrâzî mekanikle ilgili buluşları ve yetiştirdiği öğrencilerle üne kavuştu. Bunlardan Efdal Han Şîrâzî, Hindistan'daki Âdilşâhîler hükümdarlarından I. Ali Âdilşâh'ın vekilî's-saltanası olmuş, Bîcâpûr'u bir ilim merkezi haline getirmiş ve Fethullah Şîrâzî'yi de şahın isteğiyle buraya davet etmişti. Bîcâpûr'da saygı gören Fethullah Şîrâzî hâmisi Ali Âdilşâh'ın 1579'da ölümüne kadar bu şehirde huzur

Mahmûd b. İlyâs eş-Şîrâzî'nin *el-Hâvî fi 'ilmi't-tedâvî* adlı eserinin ilk sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3499)

